

Ion MELNICIUC

SĂ APELĂM MAI DES LA DICȚIONARUL EXPLICATIV (III)

MUNICIPIUL CHIȘINĂU, nu Municipiul orașului Chișinău

Haideți să recunoaștem că locuitorii de la sate, în marea lor majoritate, nu prea cunosc termenul *municipiu*, pus în circulație de către orășeni. Dar iată când un locuitor al municipiului Chișinău nu știe ce înseamnă *municipiu*, situația ni se pare cu totul nefirească. Și mai e ceva de menționat: una e un vorbitor puțin instruit și altceva e când un ziarist nu cunoaște un atât de frecvent cuvânt. Am citit într-un ziar, ce-i drept de mâna a doua, expresia *municipiul orașului Chișinău*. Volens-nolens, tragi concluzia: autorul nu cunoaște semnificația termenului *municipiu*. Dacă deschidea **DEX**-ul, afla că *municipiul* e „un oraș cu un număr mare de locuitori și cu o viață economică, politică și social-culturală dezvoltată, având o anume autonomie administrativă”. Acum e clar pentru toată lumea de ce e greșit să spunem *municipiul orașului Chișinău*.

DIETETIC, nu dietic?

Nici un dicționar, editat la noi, nu atestă adjectivul *dietic*. Prin urmare, nu poate fi vorba de un cuplu paronimic *dietic* și *dietetic*. Și totuși unii vorbitori, puțin instruiți, firește, îl utilizează în vorbirea orală. Cu ani în urmă la Chișinău era și o cantină *dietică*. Așa, cel puțin, ne informa firma cu litere de-o șchioapă. O greșeală tipărită era luată drept normă. Astăzi, spre bucuria noastră, rar cine mai spune *dietic* în loc de *dietetic*. Oricum, atenționăm persoanele interesate în a avea o exprimare corectă că *dietic* e un cuvânt inexistent în limba noastră. Cine îl folosește crede că e o formă prescurtată a lui *dietetic*. Și greșesc. Așa cum greșesc și cei care spun *troleu*, în loc de *troleibuz*.

Dacă ne-ați citit atent, rămânem în speranța că veți spune *produse dietetice*, și nu *dietice*, dacă doriți să vă înțeleagă interlocutorul.

INVENȚIE – INOVAȚIE

La prima vedere, substantivele-paronime *invenție* și *inovație* sunt sinonime. Însă numai în aparență, căci în realitate ele diferă în plan semantic. Dar să apelăm la dicționarul explicativ. **DEX**-ul ne informează că *invenție* înseamnă „o realizare tehnică nouă din orice ramură a economiei, științei,

culturii...”, la care **Dicționarul de sinonime** adaugă: „creație, plăsmuire, născocire”. Pentru a întregi semnificația cuvântului, să explicăm și verbul *a inventa* de la care a derivat *inventie*: „a crea, a născoci ceva; a face o descoperire tehnică”.

Iar acum să vedem ce sens denotă substantivul *inovație*: „perfecționare tehnică; noutate, schimbare în mai bine”.

Verbul *a inova* înseamnă „a introduce modificări, a înnoi ceva”. Prin urmare, inovația apare ca rezultat al aplicării în practică a unei invenții. Acestea fiind cunoscute, acceptăm utilizarea în același context (enunț) a paronimelor analizate. Iată exemplul: „Am construit un covor-avion. L-am adus la biroul de *invenții* și *inovații* al întreprinderii” (Din presă).

E ușor de observat că „ciocnirea” paronimelor, adică utilizarea lor în imediată vecinătate, reliefează diferențierea lor semantică.

Enunțul ar trebui înțeles în felul următor: la o fabrică sau uzină există un birou care are în seama sa evidența *invențiilor* (descoperirilor) și *inovațiilor* (aplicarea lor în practică, reutilizarea întreprinderii date).

Prin analogie cu substantivele analizate vom deosebi cu ușurință și particularitățile semantice ale altor cupluri paronimice conținând același radical *inventator – inovator; inventare – inovare*.

EFICIENT – EFICACE

Neologismele de origine franceză *eficient / eficace* sunt de natură livrescă și, prin urmare, puțin cunoscute vorbitorilor de rând. Tocmai de aceea, fiind întrebați în ce relații semantice sunt aceste cuvinte, ei strâng din umeri. E și firesc, cine a consultat dicționarul explicativ le consideră sinonime absolute, adică putem spune în orice context *eficient* sau *eficace*, fără să pierdem din informație. **DEX**-ul, de exemplu, face următoarea explicație: *eficace* – care produce efectul scontat, care dă un rezultat pozitiv; eficient. La articolul lexicografic *eficient* se dă doar adjectivul *eficace*. Și doar specialiștii în materie pot găsi niște nuanțe diferențiale. Noi le putem folosi cu siguranță ca fiind echivalente semantice. Vom spune, de exemplu, *o metodă eficace* sau *eficientă*; *o valoare eficace* sau *efectivă*; *un tratament, un medicament eficace* sau *efectiv*.

Am vrea să vă atragem atenția asupra unei diferențe de ordin gramatical: adjectivul *eficace* este invariabil, nu se schimbă după gen și număr (*medicament eficace* și *medicamente eficace*; *metodă, metode eficace*). *Eficient* își schimbă forma în dependență de substantivul determinat: *metodă eficientă, metode eficiente*.

ÎNCREZUT – ÎNCREDIŢAT

Am afirmat de nenumărate ori că în prezent foarte multă lume pune preț pe vorbirea corectă. După emisiunile de cultivare a limbii de la radio și televiziune se întâmplă să fiu ispitit: „Eforturile dvs. au vreun efect?”.

– Desigur, mă grăbeam eu să răspund.

Un argument întru susținerea acestei afirmații e și faptul că multe greșeli pe care le-am combătut în repetate rânduri (nu numai eu) astăzi nu mai circulă sau le atestăm doar în uzul vorbitorilor puțin instruiți. Rar cine mai spune azi *pronume* în loc de *prenume*, *a vorbi pe radio (televizor)* în loc de *a vorbi la radio (televizor)*, *cât de pe mine* în loc de *nota de plată* ș.a.

Asupra greșelilor care persistă totuși în vorbirea curentă noi revenim chiar cu riscul de a fi „arățați cu degetul”, chipurile, cât se poate vorbi în problema asta? Răspunsul e univoc: până vom avea siguranța că majoritatea vorbitorilor deosebesc semantic paronimele de tipul: *încrezut* – *încredințat*.

Cine spune *Eu sunt încrezut* recunoaște că este „înfumurat, îngâmfat”, iar cel *încredințat de sine* este sigur de ceea ce spune.

Pentru acesta – respectele noastre!

INTEGRU – INTEGRAL

Trebuie să recunoaștem că acest cuplu lexical ne pune la grea încercare ori de câte ori dorim să le potrivim semantic în contexte adecvate. Riscul de a greși este mare în special pentru vorbitorii care însușesc vocabularul mai mult intuitiv, fără să consulte dicționarul.

Zicem: „Eu am plătit *integu datoria*” sau „Aceasta este o *ediție integră* a operei lui Eminescu”.

Sigur că ambele enunțuri sunt greșite. Ca să ne convingem de acest lucru, e de ajuns să explicăm conținutul semantic al fiecărui cuvânt în parte. *Integu* este numai adjectiv și are câteva semnificații net distincte de cele ale lui *integral*, și anume: cinstit, corect, virtuos, onest, cumpătat, incoruptibil, nepătat. Vom spune, de exemplu, *funcționar integru*, *comportare integră*.

Integral are valoare adjectivală, dar și adverbială. De asemenea e polisemantic: complet, întreg, total, completamente, exhaustiv, deplin, absolut. Se potrivește pentru contexte de tipul: *text integral*, *remunerare integrală*, *sumă de bani integrală*.

Cu alte cuvinte, termenii aceștia nu au nimic comun semantic și nu permit substituirea lor în nici un context.

ORĂ DE CURS, nu pereche

Am certitudinea că revista *Limba Română* e citită cu mult interes și de pedagogi. Domniile lor, de asemenea, se confruntă cu anumite dificultăți de exprimare. E vorba de situațiile în care trebuie să alegem între doi termeni pentru aceeași noțiune. Spunem, de exemplu, *pereche* având în vedere „două ore universitare între care nu se face pauză”, dar și *oră de curs*. Apare fireasca întrebare: cum e corect? Ambele forme, în aparență, sunt corecte. Prin tradiție noi spunem mai frecvent *pereche*, probabil, după modelul rusesc *д’д’ф*. Și iată de ce: două ore academice a câte 40 de minute au fost împerecheate în una singură de 80 de minute. De aceea i se spune

și *oră de curs*. Acesta din urmă ni se pare mai adecvat, deoarece cele două ore au fuzionat în una singură.

Vom spune, așadar, studenții au *ore de curs* în fiecare zi, am o *oră de curs*.

MĂ NUMESC MARIA PASCARU

Pe parcursul mai multor ani urmăresc emisiunile radiofonice în direct și am observat că unii radioascultători comit două greșeli de vorbire în adresarea lor telefonică. În primul rând, e vorba de o greșeală tipică pentru majoritatea vorbitorilor mai puțin instruiți, și anume: *alio!* Corect e să pronunțăm *alo* (cu accentul pe *ó*). Cea de a doua greșeală, semnalată de nenumărate ori, este modul de prezentare a radioascultătorului care intervine telefonic cu o întrebare: Mă numesc *doamna Maria*, sunt *domnul Ion* din Chișinău. Vorbitorii în cauză nu știu, probabil, că *doamnă*, *domn* sunt termeni de politețe și se folosesc doar când ne adresăm altcuiva, și nu când vorbim despre noi. Tot așa cum nu poți spune *dumneaeu*.

În mod firesc s-ar cuveni să ne prezentăm în felul următor: Mă numesc Maria Pascaru, sunt Ion Ciobanu din Chișinău și aș vrea să vă pun o întrebare.

STUDIÓ

Termenul dat are mai multe sensuri: 1. Atelier unde lucrează pictorii, sculptorii, fotografi; 2. Local amenajat pentru turnarea filmelor (studioul „Moldova-film”); 3. Încăpere, special amenajată cu tehnică pentru înregistrări și transmisiuni la radio și televiziune.

Cuvântul este de origine engleză, iar la noi a pătruns din limba franceză. Prin urmare, și accentul ar trebui păstrat pe ultima silabă: *studió*, și nu așa cum îl preferă majoritatea colaboratorilor radio și TV: *stúdio*.

Am putea bănuși doar că această accentuare, distonantă de normele ortoepice, e generată de pronunțarea *rádio* (pe prima silabă) sau *stúdiu*.

Analogiile nu întotdeauna ne ajută în respectarea normelor literare.

Mai e nevoie și de consultarea dicționarelor.

Așadar, *studió*, nu *stúdio*.